

RITUALURI FUNEBRE LA TÂRLIȘUA

Marius Dan DRĂGOI

Potrivit credinței locuitorilor acestei străvechi așezări (localitatea natală a romancierului Liviu Rebreanu*) din zona de interferență Țibleș-Năsăud**, semnele morții sunt variate și se manifestă în câteva zile sau ore înaintea decesului:

- câinii, de la acea casă sau din vecini, „urlă a pustiu”;
- când visezi că se urnește casa sau că „umbli la plug și întorni brazde” etc.
- când îți „ciripește la vraniță” sau aproape de casă huhurezul, numit și „pasărea morții” pe care femeile îl blestemă cu alean în bocetele de la căpătâiul defunctului:

Ardă-l focu puii morții

S-o suit în vârful porții

Și-atâta s-o văietat

Până ce te-o căpătat

Și-atâta s-o piscuit

Până ce te-o celuit.

(Grup de femei)

---

* Liviu Rebreanu s-a născut în Târlîșua la 27 noiembrie 1885, tatăl său, Vasile Rebreanu, fiind pe atunci subnotar în această localitate. „Satul în care m-am născut – după cum mărturisea romancierul – purta numele de Târlîșua și era situat în județul Solnoc Dobâca, astăzi Someș. Aici am prins a găngăvi primele silabe. Dar numai atât, pentru că în foarte scurtă vreme familia s-a mutat în Maieru, un sat în apropiere de Rodna, unde mi-am făcut restul copilăriei. Am căutat mai târziu, când mă făcusem mai mare, să vizitez satul natal Târlîșua. N-am izbutit însă să-l identific nici până astăzi, așa că nu cunosc decât din auzite locul meu de origine” (Liviu Rebreanu, *Jurnal II*, 1984, p. 255). Cu toate că în viață și-a dorit atât de mult să ajungă la Târlîșua, totuși, n-a reușit. Într-un interviu din anul 1928 declara: „Deși sunt de 42 de ani și am cutreierat toată țara, niciodată n-am putut ajunge până în satul în care am văzut lumina zilei. Dorința de a-l cunoaște e însă prea mare ca să nu mă hotărăscă într-o bună zi să mă duc drept acolo” (Idem, *Jurnal I*, 1984, p. 398).

** Informatori: Cocean Ludovica, 83 ani; Bolbos Pompei, 81 ani, Bolbos Sinefta, 77 ani; Bolbos Raveca, 73 ani; Rus Simeon, 71 ani; Rus Ioana, 64 ani; Cocean Virginia, 64 ani; Găurean Victoria, 61 ani; Man Eugenia, 58 ani; Sigărtău Viorica, 53 ani; Bolbos Ioan, 49 ani; Man Raveca, 27 ani.

Cei care mor de bătrânețe sunt supravegheați îndeaproape în perioada în care dau semne „de slăbiciune”. În primul rând este chemat preotul ca să-i spovedească și să-i împărtășească cu Sfintele Taine sau, dacă „nu pot lesne muri”, „trag de moarte” mai multe zile, să le citească molifte și dezlegări sau să le officieze Taina Sfântului Maslu. Mai greu este pentru cei decedați de „moarte năpraznică”, nespovediți, tocmai de aceea familia se străduiește să facă cât mai multe milostenii și rugăciuni pentru odihna sufletului lor. Despre cei care mor în accidente, înecați, „fulgerați”, mușcați de șerpi etc. se crede că s-au născut „în ceasul rău” sau „așa le-a fost ursita”.

Când muribundul dă semne că este pe punctul de a-și da sufletul, cei de aproape îi așează lumânarea (dinainte pregătită) în mâna dreaptă, până când se constată că este decedat, lumânarea i se pune la cap, lângă pat, iar cei din casă încep să facă pregătirile pentru spălarea rituală și primenirea trupului celui răposat. Se scoate apă din fântână și se încălzește într-un vas, din care, cu o bucată de pânză, se spală de către vecini sau rudenii, apoi se îmbracă în haine curate de sărbătoare. Dacă mortul este bărbat se pregătește de bărbați, iar dacă este femeie de către femei. Cei mai în vârstă „sunt așezați” în port popular, cu hainele dinainte „pregătite pentru moarte”, femeile cu năframă, zadii, poale, cămașă cu șire, iar bărbații în cămașă din pânză de casă. Până nu demult, atât la bărbați, cât și la femei, nu li se puneau în picioare încălțăminte, erau lăsați doar în ciorapi albi, fiindcă „în ceea lume nu-ți trebe opinci și papuci că îi tăt cald” (Victoria Găurean). Apa cu care s-a spălat mortul se aruncă pe gunoi, cu mare grijă să nu se apropie cineva și „să ia pentru farmece că dacă o țâpă, bozgomită, între doi tineri aceea în veci nu să mai iau laolaltă” (Raveca Bolbos). Spălătorul se ardea împreună cu hainele și lenjeria de pat a celui decedat.

Odată așezat trupul mortului, în vechime pe laița din casă, astăzi pe o masă lungă, special făcută, care se păstrează în sat și se împrumută la fiecare sătean decedat, bocitoarele, membre ale familiei, rudenii sau vecine, încep să cânte morțește”, inspirate desigur de momentul ceremonial respectiv:

*Tu, mămucă, draga mea,
În lume cât ai lucrat
Tu nimic n-ai câștigat,
Cu tine nu ți-ai luat
Num-on rând de haine bune
Cu care meri în aia lume,
Num-on rând de hainicele
De meri în pământ cu ele.*

(Victoria Găurean, 61 ani)

Bocirea mortului este act obligatoriu, necântarea lui agonisește rușine asupra întregii familii. „Îi mai mare rușănea dacă la prohod n-ai pa nime să te cânte morțăște. Te duci ca di la o casă pustie ca și cum nu ți-ar face prohod. Trebe să te cânte cineva, cât de rău ai fi. Și pa ăia mai afurisâți oameni i-o cântat morțăște și dacă nu le-o parut rău dupa ei. O fost o fomeie care a fost tare ciufulită de barbatu-so și cân' o murit, l-o cântat, de rușănea oamenilor, cu tăte că o fost om rău, da tăt nu o putut și o mai zis și asta: *Di ce n-ai murit mai demult / Cân' o fost grâu cel mult / Să te-ngroape mai afund* (Raveca Bolbos).

Sub trupul celui decedat se pune pânză de casă, deasupra „joldi”, „fator” transparent sau tot pânză, la cap perină, iar pe piept i se așează o icoană peste care se pune „lumina trupului” și câțiva bănuți ce sunt împărțiți pomană la copii, înainte de a se așeza sicriul în groapă. „Lumina trupului” se confecționează din ceară curată. Două femei iau ață pentru fitil, de lungimea mortului, pe care răsucesc ceara caldă, dând lumânării forma unui șarpe încolăcit. Lumânarea se aprinde în cele trei zile când se trag clopotele (de trei ori pe zi: la revărsarea zorilor, „la prânz” – orele 9⁰⁰ – și la amiază – orele 12⁰⁰) și în intervalul de timp cât durează înmormântarea. Resturile din această lumânare se aruncă, la finalul înmormântării, în groapă, lângă sicriu, „la picioarele mortului”. După aceeași rânduială se aprind și lumânările din sfeșnicul de la „capul mortului” care se aduce de la biserică, în ziua decedului, împreună cu steagul negru care este așezat la poarta casei până în ziua înmormântării seara.

Bocirea mortului, pe durata celor trei zile, se practică, cu precădere, când se trag clopotele, la sosirea unor neamuri mai apropiate, seara la priveghi, la așezarea în sicriu. „Punerea în copârșău” se face cu o zi înaintea înmormântării, cei din casă fiind obligați să împlinescă această rânduială, fiindcă „mortul trebe să mâie în noaptea înainte de prohod, în copârșău” (Ioana Rus). La toate aceste etape se întâlnesc motivele de bocet care se declanșează potrivit trăirii lăuntrice a celor care se implică afectiv în momentele actului ritual:

Trageți, trageți clopoțale

Să meargă răsunurele,

Peste aeste dealurele,

Să se strângă neamurele;

Să ne-ajute a te cânta

Da de te-om putea scula.

(Grup de femei)

*

Haidați fine și nepoate

*S-o cântăm că ni să șăde
Că ne-o prins bine la tăte;
Haidați nepoate și fine
S-o cântăm că ni să vineri
Că la tăte ne-o prins bine.*
(Raveca Bolbos)

*

*Ardă-te focu de brad
P-a cui samă te-ai crepat
Și te-ai făcut scândurele
La mămuca pă sub șăle
Și te-ai făcut scânduri late
La mămuca pă sub spate.*
(Grup de femei)

Mortul se aranjează în sicriu cu fața în sus, cu mâinile așezate cruciș pe piept, iar picioarele să fie spre ușă. Cu el se pune ață și ac „să-și coase hainele în ceea lume”, o bătă „să se apere de câni în ceea lume”, un pieptene „să se lăie pă cap”, un colăcel în mână „să-i fie merinde de drum” și bani în sân „să-i aivă la vămi”. În dimineața celor trei zile o femeie, anume rânduită, îl spală pe față cu apă și-l șterge cu un prosop de pânză. Fetele și feciorii erau spălați, în loc de apă, cu vin.

În zilele dinainte de înmormântare sătenii, în special femeile, vin la mort în vizită să aducă pomană, alimente (zahăr, ulei, orez etc.) pentru masa din ziua praznicului înmormântării, iar apoi fiecare intră în încăpere „să vadă mortul”. Fiecare însemnează cruciș, cu palma, peste catafalc și rostește: „Dumnezo să-l ierte și să-l odihnească!”. Mâncările și colacii pentru înmormântare se pregătesc atât în bucătăria familiei răposatului, cât și în cuptoarele de la vecini. De precizat că atât cei din casă, cât și vecinii, atât timp cât stătea mortul pe năsalie aveau interdicția să-și pieptene părul ca să nu le cadă. Dezlegare aveau doar vecinii care erau despărțiți de casa celui decedat printr-un râu sau pârâu, „la care treceau ape printre case”. Oglinzile, televizorul și radioul din casa unde se afla defunctul se acopereau imediat când se constata decesul, în semn de doliu.

La priveghi nu se organizau jocuri speciale. În satul învecinat Spermezeu se practicau destule, însă aici, după mărturia performerilor, doar jocul de cărți se obișnuiește. Cei mai în vârstă spun că uneori se făceau doar glume cu mâinile mortului care se legau cu o ață mai subțire și se ridicau pentru a produce panică asistenței, însă nu-și amintesc să fi fost cândva anumite jocuri speciale.

În ziua praznicului înmormântării, de dimineață, se împodobesc cu „lepedeană” (cuveturi) pereții de la șura din ogradă unde trebuie să se țină înmormântarea, se aduc patru prapori negri de la biserică în care se agățau câte un colac și un „chindeu tras în teară”, se pregătesc colacii și cele patru lumânări pe care bărbații, respectiv femeile, la înmormântarea femeilor, îi țin în cele patru colțuri de la sicriul decedatului și colacii de la cruce și sfeșnic.

Cu câteva ore înaintea prohodului, în special femeile, se grăbesc să asiste la bocetele dinaintea scoaterii mortului din casă, acestor bocete, femeile de pe lângă sicriu se străduiesc să le dea o încărcătură cât mai dramatică prin versurile interpretate după legile muzicale locale *** :

Rău mă doare su-fle-tu

Rău mă doare su-fle-tu.

Un-de ț-am va-zut ră-u

Un-de ț-am va-zut ră-u.

Rău mă doare sufletu,
 Unde ț-am vazut rău.
 Rău mă doare inima,
 Unde ț-am vazut moartea.
 Dacă meri în aia lume

*** Transcrierea melodiilor: cercet. pr. Elena Hlinca Drăgan.

Înainte ți-or ieși
 Doi negri călugărei
 Nu te-nspăimânta de ei
 Că aceia-s copiii tăi
 Și ei tău te-or întreba
 Cum îi rându p-aceia;
 Rându-i bun și nu prea bun
 I-am lăsat plângând pă drum;
 Rându-i bun și nu prea tare
 I-am lăsat plângând pă cale.
 (Grup de femei)

Mă co - pi - le dra - gu - meu
 Da - că te duci și te duci,
 La - să - do - ru - n - gră - di - nu - tă,
 La - să - do - ru - n - gră - di - nu - tă.

Măi copile, dragu meu,
 Dacă te duci și te duci
 Lasă-ți doru-n gredinuță
 Să răsară o săscuță
 Când noi vara om săpa,
 De-al tău dor ne-om stâmpăra.
 (Grup de femei)

*

Numa amu de-o săptămână
 Umbla moartea prin gredină

Cu lompăș și cu lumină.

Striga moartea la fereastră:

– *Hai afară mă nevastă!*

– *Afară nu poci ieși*

Că-s culcată-ntre copii

Și nu mă poci despărți

De mila copiilor

De jalea părinților.

(Victoria Găurean)

*

Săracă mamă bătrână

Ai fost slabă și bătrână

Da tăt nouă ne-ai fost bună

C-ai ținut copii de mână

Să nu meargă la fântână

Să pice și să pățească

Pă noi să ne pedepsească.

(Raveca Bolbos)

Venirea lumii la praznicul înmormântării declanșează, spontan, un bocet sub forma unei rugăminți de care răposatul „pus în copârșău” și „cu pânda pe obraz” nu ține seamă:

Scoală-te Alexandre-n cot

Și te uită la norod

Cum îți vine la prohod,

Și te uită pân ogradă

Cum vine lumea grămadă

Tăt pă tine să te vadă;

Te-or vedea bugăt de rău

Că ești pus în copârșău.

Scoală-te-n cot în sălaș

Ia-ți pânda di pă obraz

Și te uită pân ocol

Cât îi de pustiu și gol;

Și te uită pân ogradă

Cât o rămas de sâcreată.

Hai Alexandre afară

S-auzi oile cum zbiară

Mărhăile cum mugesc

Tăt pă tine te dolesc.

(Raveca Bolbos)

În momentul în care preotul cu diecii intră în curtea casei pentru slujba înmormântării, durerea inevitabilei despărțiri acutizează și mai mult vocile bocitoarelor:

*Vai de mine popa vineri,
Oare unde te-om ascunde;
Te-om ascunde după ladă
Pă tine popa te cată;
Te-om ascunde-n gredinuță
Sub o tufă de săscuță,
Săscuța s-a scutura
Și pă tine te-or afla.*

(Victoria Găurean)

Imediat ce intră preotul în casă și începe Panihida și Slujba Sfeștaniei bocitoarele se opresc, ca să reînceapă în suspine și strigăte la scoaterea mortului din casă: *Vai mămuță nu te duce / Că te țai cu lapte dulce*. Pe durata înmormântării nu se mai interpretează nici un bocet, la stihirile mai jalnice și mai ales la predica și iertăciunile rostite de preot, familia își descarcă durerea prin vaiete și suspine, însă imediat după înmormântare, la ieșirea din ogradă, cântecele morțești abundă, mai ales la morțile năprasnice, printre țipete și strigăte:

*Închide Ioane vranița
C-amu se duce mama,
Și o-nchide cât de bine
Că altu-napoi nu vineri,
Și o-nchide și-o apasă
Că ea nu mai vine-acasă.
Draga mea, mămuță dragă,
Stai să-ți mai spui ceva-n grabă
Roagă-te cui ti-i ruga
Roagă-te tu la tata
Tăt la tata Macidon
Să grijască de Ion,
De Ion și de mine
Că nu mai avem pă nime.*

(Ludovica Cocean)

*

*Cât îi gredina de mare
Tăt urme de-a dumatile
Cum ai dus la marhăi sare.*

(Eugenia Man)

*

*Iesă mama din ocol
Rămâne casa cu dor,
Rămâi masă, rămâi casă
Cine v-o făcut vă lasă.
Iesă mama din ocol
Rămân copiii cu dor,
Iesă mama din ogradă
Rămâne casa sâcreată.*

(Virginia Cocean)

*

*Vai, mămucă, nu pleca
Că-i sară, nu-i apuca
De cină cine ți-a da?
Hai, mămucă, înapoi
Că de cină ți-om da noi,
Că ți-om da colac cu nuci
Di la noi să nu te duci,
Că ți-om da colac cu mere
Stăi aicea și nu mere.*

(Sinefta Bolbos)

*

*Dacă te duci și te duci
Mai vină la primăvară
Și pune la copii teară.*

(Grup de femei)

La Târlișua nu se obișnuiește a se cânta verș la înmormântare decât atunci când sunt invitați special diecii din satele învecinate: Poenile Zăgrii, Suplai sau Larga unde se păstrează tradiția verșului. Un obicei care nu se mai păstrează astăzi era ca, în timpul înmormântării, neamurile să stea îngenuncheate în jurul sicriului. De asemenea, la scoaterea mortului din casă, cineva apropiat, îi atingea pe membrii familiei de trei ori cu spatele și fundul de ușa casei „ca să nu le fie urât după prohod” (Ioana Rus). Dacă la înmormântare plouă sau ochii răposatului „nu stau închiși”, înseamnă că celui adormit „îi pare rău de lume”. Se mai zice că la prohodul bețivilor și citerașilor, de obicei, plouă. În timpul înmormântării, copiilor li se împart dulciuri (câte o turțiță sau câțiva biscuiți), iar cei maturi țin câte o lumânare, urmând ca, la ieșirea din ocol, fiecare să primească din desagi câte un colăcel. Pe drumul spre groapă

femeile, din răstimp în răstimp, îl cântă cu jale și dor pe cel care pleacă în locul de unde încă se mai speră să revină pentru comuniunea mult dorită:

*Vină mămucă la vară
Mi-i afla pă prispă-afară
Cu păruțu despletit
Cu lacrimi până-n pământ.*
(Viorica Sigartău)

*

*Dacă te duci și te duci
Mai vină la primăvară
Când a fi târgu de țară,
Oamenii or târgui
Noi mândru ne-om povesti,
Oamenii or cumpăra
Și noi mândru sfat ne-om da.*
(Ioana Rus)

Cel care pleacă comunică, prin glasul bocitoarelor, că această cale este fără de întoarcere:

*Dragii tatii copilași,
Haidați voi p'îngă sălaș
Să vă sărut în obraz
Că mă duc și-aici vă las.
Azi îi zua cea de-apoi
Care mă despart de voi,
Pă care drum ai pornit
Nu-i nădejde de venit;
Pă care drum ai plecat
Nu-i nădejde de-nturnat;
Că acela-i drum cu tină
Cine mere nu mai vine;
Acela-i un drum molos
Cine-o mers nu s-o întors;
Și-a noști părinți o pornit
Înapoi n-o mai venit
Și-a noști părinți o plecat
Înapoi n-o înturnat;
Cine mere într-altă țară
La anu să-ntoarce iar,
Da tu meri în ceea lume
Și nu te întorci purure.*
(Grup de femei)

Cortegiul funebru se compune, în față, din copii care poartă jerbele de flori, urmați de bărbații care duc crucea și cei patru prapori, preotul și diecii, carul tras de vaci în care este așezat sicriul și în urma acestora familia, rudeniile și norodul. Stările cu citirea Evangheliilor se fac în funcție de distanța la care se găsește cimitirul. La Târlîșua majoritatea sătenilor își îngroapă morții în cimitirele familiale din grădinile caselor și mai puțin în „temeteul” din apropierea bisericii noi, unde fusese cândva vechea bisericuță de lemn pe care, la începutul secolului al XX-lea, un preot iresponsabil a vândut-o la doi săteni. Aceștia au folosit materialul construindu-și câte o magazie în care își păstrau bărbânțele cu brânză și lădoaiile cu cereale. O parte din bănele pictate din fosta bisericuță se pot vedea până astăzi în această magazie din curtea casei lui Grigore Borcutean, iar o altă parte se păstrează, tot într-o încăpere asemănătoare, la un căsoi aflat pe hotar, aproape de satul Agrieș.

La fiecare oprire pentru citirea Evangheliei, cineva din familia defunctului dăruia la nouă sau 12 copii bani pentru „ca sufletul mortului să treacă mai ușor vămile” (Ioana Rus).

Ajunși la poartă și la intrarea în cimitir se spunea:

La poartă de țântirim

Hai, mămucă, să prânzim

Că altu nu ne-ntâlnim.

La poartă la temeteu

Hai, mămucă, să cinăm

Că altu nu ne vedem.

(Raveca Man)

*

Vai mânca-te-ar focu coastă

Mulți ai dus din viața noastră.

Vai mânca-te-ar focu deal

Mulți ai dus dintr-al nost neam.

Temeteu cu iarbă neagră

Face-te-ai mândră livadă.

Livadă mândră pustie,

Nime-n tine să nu vie

Copii să nu mai rămâie.

(Grup de femei)

*

La groapă se cântă în strigăte și suspine:

Vai de mine groapa afundă

N-are cum să ne audă;

*Vai de mine groapa largă
N-are cum să ne mai vadă;
Vai cum ți-o venit rându
Să te mânce pământu;
Vai cum ți-o venit vremea
Să te-nghită pajiștea.*

*

*Roagă-te cui ti-i ruga,
Roagă-te tu la gropăși
Ca să-ți faci o ferestruică
Să vezi pă mă-ta ce lucră.*

(Victoria Găurean)

După ce se ia sicriul și se așează, pe funii, în groapă, carul care a transportat răposatul este stropit imediat de cineva cu agheasmă, deoarece „în car trebe să se puie snopii de grâu de la țarină și să nu să spurce grâul” (Raveca Bolbos). Se pecetluiește apoi groapa de către preot, cu sapa, în semnul crucii, se aruncă „peste copârșău” agheasmă, cenușă din cădelniță, iar „la picioare” resturile din „lumina trupului”, apoi toți participanții la înmormântare sunt așteptați la masa de pomană, „la casa mortului”.

În timp ce preotul oficiază parastasul, în camera unde a stat răposatul oamenii se așează în ordine la mesele din ogradă, așteptându-l pe preot să iasă din casă să binecuvânteze mâncările care urmează să fie servite. În zilele de post se prepară mâncare fără carne, ouă și lapte și nu se dau băuturi alcoolice. În perioada „de dulce” se împarte, pe lângă bucatele de fruct, și „câte un pahar de horincă”. Cu toate că preotul paroh a încercat, „de nenumărate ori, să-i convingă pe enoriași să scoată horinca de la prohod”, totuși, n-a reușit. Oamenii veneau cu argumentul: „cât tăt lucrezi în lume și te strofoci, api să n-ai hasnă de un pahar de horincă la prohod?” (Pompei Bolbos). De pildă, în satul învecinat Spermezeu, preotul i-a convins pe credincioși cu ușurință și, până astăzi, la masa de pomenire nu se oferă băuturi alcoolice.

Tot la masă familia dăruiește nașilor celui decedat sau, dacă nașii nu sunt în viață, fiului sau fiicei acestora, *o mescioară*, adică, pe o bucată de scândură se așterne o pânzătură peste care se pune un colac și o farfurie cu lingură și furculiță.

A treia zi de la prohod, de obicei seara, se face iarăși o masă „de-a tria sară” la care sunt invitați vecinii, rudeniile și oamenii mai nevoiași. Nu este obligatoriu să participe preotul. Acum, se pune deasupra ușii o lumânare aprinsă fiindcă „sufletul atunci să duce di la casă și să aivă drum bun” (Victoria Găurean).

Rudeniile apropiate țin doliu un an, femeile poartă îmbrăcăminte neagră, iar bărbații timp de șase săptămâni nu se bărbieresc. La mame și soți, femeile, de obicei, în perioada celor trei zile sau mai mult timp, „umblau cu părul despletit, pă spate”.

Pentru odihna sufletului celui trecut la cele veșnice se mai făcea parastas la 40 de zile și la un an. Cei care doresc „să facă masă la biserică”, împart duminica și în sărbători, după Liturghie, la poarta lăcașului de închinare, fiecărui sătean câte o franzelă și un pahar de țuică. O altă formă de a face milostenie pentru răposat este *purtațul pausului*, când o femeie din familia celui decedat poartă 40 de găleți sau „cânceauă” cu apă, pe care le împarte cu cana celor însetați, în special vara, în zilele toride, la hramuri sau târguri. La a 40-a găleată, ultimul care termină apa primește acel vas ca milostenie.

Înmormântarea pruncilor diferă de cea a adulților. În perioada celor trei zile se trage doar clopotul mic de la biserică, iar înmormântarea este foarte scurtă, preotul rostește doar predica, fără iertăciuni. La prohod se ține de către copii doar un singur prapor, mai mic, cu prosop și colac, crucea de la mormânt și un steag cu colăcel, deoarece pruncul „nu va mai avea parte de nuntă”. Steagul se confecționează din pânză albă pe care se prind în cruciș, brâie din material negru, iar cununa se împletește din frunze de barbânoc și spice de grâu. Modelul steagului este asemănător cu cel de la nuntă, doar culorile sunt de doliu și lipsesc clopoțelele. La masa de pomenire se împart turtele din pom.

Copiiiilor născuți morți sau nebotezați nu li se face înmormântare. Pentru toți aceștia, numiți și „moroii” sau „pierduți” se duc la biserică prescuri în sâmbăta premergătoare Moșilor de iarnă, numită „Sâmbăta pierduților”. De precizat că dacă copilul este stropit cu apă de un creștin și „închinat” în numele Sfintei Treimi, cu formula pe care o rostește preotul la Botez, i se oficiază înmormântarea fiind considerat botezat.

Printre bocetele specifice, se mai spunea:

*Bucură-te țânțărim,
Mândră floare-ți răsădim;
Bucură-te temeteu,
Mândră floare ți-aduc eu,
N-o aduc să înflorească
C-o aduc să putrezească;
N-o aduc la înflorit
C-o aduc la putrezit.*

(Victoria Găurean)

*

*Mândru-ți arde lumina
Scurtă ți-o fost viața;
Mândru-ți trag clopotele
Scurte ți-o fost zilele;
Spală-mă, mamă, cu vin
Că mă duc și nu mai vin,
Spală-mă mamă cu apă
Că de-amu mă duc la groapă.*

(Grup de femei)

La înmormântarea tinerilor necăsătoriți pregătirile se fac ca pentru nuntă. Feciorul se pune în sicriu în costum de mire, cu „cămașă cu mărgele”, „pieptar cu ciucuri”, iar peste catafalc i se pun „clopul cu bertiță” și cureaua înflorată care vor fi dăruite pomană. Fata este îmbrăcată mireasă, în haină albă, sau cu zadii, poale și cămașă, iar pe cap poartă cunună. Momentele rituale sunt aceleași de la înmormântarea adulților.

Atât la prunci, cât și la cei necăsătoriți, indiferent de vârstă, pentru că „nu au parte” de nuntă, pomul de la ospăț, se împarte la masa de pomenire din ziua prohodului. Doar atât că turtele din pomul de nuntă se plămădesc câte 12 rânduri, în perechi, patru de același fel (au diferite modele: soare, lună, stele, păsări, pești, cai), iar la înmormântare tot 12, dar neperechi, câte trei de același fel. Aceste turte atât la ospăț, cât și la înmormântare, sunt împărțite de către nănași. Și la înmormântarea feciorilor se confecționează steagul, ca și la prunci, doar că este de dimensiuni mai mari.

Cântatul morțesc la tinerii și tinerele necăsătorite se face de către rudeniile apropiate și fetele de aceeași vârstă cu mortul. Prin puternica ancorare în eveniment, bocetele la cei tineri răvășesc sufletele întregii asistențe:

*Măi Ionele struț de flori,
Nu ți-o fost vremea să mori,
Ți-o fost vremea să te-nsori
S-aduci la mă-ta nurori,
Să deschizi tu portița
Să intri cu mireasa,
Da s-o deschis pirlleazu
Și-ai intrat cu sălașu;
Vai măi moarte nu faci bine
Că rumpi flori de p'ângă tineri,
Cum ai rupt o floare amu
Pare-i rău la tăt satu,*

*Când o fost floarea-nflorită
De tătă lumea-ndrăgită.*

(Raveca Bolbos)

*

*Ardă-te focu de moarte
Că nu faci nici o dreptate;
Că ai venit la noi în drum
Ne-ai luat ce ne-o fost bun;
C-ai venit la noi în prag
Ne-ai luat ce ne-o fost drag;
Cine-n lume așa-o văzut
Ficior mândru și gătat
După lume supărat;
Ficior mândru pregătit
După lume bănuit
Că noi tăt așa-m gănit
Că s-a strica portița
Să intri cu mireasa;
Da s-o stricat pirléazu
Și-ai intrat cu sălașu.
Pune-mi mamă clopu-n cui
Că de astăzi ficior nu-i,
Pune mamă clopu bine
Că ficioru nu mai vineri,
Pune clopu, bertița
Că io n-oi mai înturna
Și altu nu l-oi lua.*

(Grup de femei)

*

*Măi Grigore fātu meu
Ce-ai băut și ce-ai mâncat
De grainu și s-o legat?
Ce-ai mâncat și ce-ai băut
De nu vorovești mai mult?
Cine focu-o mai văzut
Nuntă fără ceterași
Și mirele în sălaș?
Nuntă fără contralău
Și mirele-n copârșău?*

(Virginia Cocean)

*

*Vai de mine moartea-n pripă
 Gânești c-o fost otrăvită.
 Vai de mine groapa-n grabă
 Gânești c-o fost cu otravă.
 Cine focu-o mai văzut
 Mireasă mândru gătită
 După lume bănuită?
 Nuntă fără ceteraș
 Și mireasa în sălaș?*

(Ludovica Cocean)

Înmormântarea sinucigașilor se oficiază cu ceremonial redus. Preotul, doar cu epitrahilul pe gât, îi face pe scurt câteva rugăciuni, nerostind predica și iertăciunile. Este dus, simplu, în afara cimitirului, iar după ce se așează sicriul în groapă preotul îi conștientizează pe participanți, printr-un cuvânt de învățătură, de ceea ce înseamnă suicidul. După sinucigași și înecați nu se trag clopotele la biserică.

Din cele relatate până acum, observăm că ritualurile funebre la Târlișua nu diferă de cele din alte zone ale Transilvaniei, întâlnindu-se doar, cum era și firesc, practici cu caracter local, fără să mai vorbim de bocete, acestea creații de geniu ale culturii populare care diferă de la un sat la altul.

Résumé

Le rituel de l'enterrement a fait l'objet des recherches de beaucoup de folkloristes, chacun contribuant à l'enrichissement du documentaire folklorique concernant ce grand événement de la vie du village roumain.

L'étude présente les investigations faites en 2002 parmi les villageois de Târlișua, ayant pour but de saisir ce cérémonial, avec ses croyances et pratiques conservées de générations en générations dans cette communauté de la zone d'interférence Țibleș-Nărăusc.

De la description faite on peut établir les étapes cérémoniales et, en même temps, les moments rituels de la lamentation: le lavage et la préparation du corps du défunt, la frappe des cloches, l'allumage des bougies de la mort, la mise dans le cercueil, l'arrivée des parents et des villageois, tout comme les moments du cérémoniel religieux de l'office des morts.

On constate que les rituels funèbres de Târlișua ne diffèrent pas de ceux d'autres zones de la Transylvanie, identifiant aussi, d'une manière tout à fait normale, des pratiques à caractère local, sans parler des lamentations - productions de génie de la culture populaire roumaine.

Fig. 1. Cortegiul funebral – Târlîșua, anii '80

Fig. 2. Prohodul lui Alexandru Bolbos (47 ani) din Târlîșua, 1971

Fig. 3 Prohodul unei credincioase din Târlîșua,

Fig. 4. Prohodul lui Grigore a diacului din Târlișua

Fig. 5. Preotul paroh din Târlișua Simeon Sigărtău împreună cu fiul (paracliserul) Pompei Bolbos. (iulie 2002)

Fig. 6. Marius Dan Drăgoi împreună cu badea Pompei Bolbos, unul dintre puținii săteni care continuă să mai poarte zilnic straietele bătrânești.